

<https://hstryres.uz/journal/index.php/makro>

2025, № 1 (7)

ISSN-3030-3761

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
Илмий журнали

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
Научный журнал

HISTORICAL RESEARCHES
Scientific journal

ТОШКЕНТ-2025

ТАРИХИЙ ТАДҚИҚОТЛАР
ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
HISTORICAL RESEARCHES

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосори:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief editor:

Шакиров Ильяс Рахимзянович
т.ф.ф.д., (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор, Академик
Ўзбекистон Миллий университети
Сулейманов Рустам Хамидович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Муминов Алишер Гаффарович
Сиёсий фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Зуев Андрей Сергеевич
тарих фанлари доктори, профессор
Новосибирск Давлат университети
Ишанхужаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулов Ахмад Баймаҳаматович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Габриэльян Софья Ивановна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Убайдуллаева Барно Машрабжоновна
тарих фанлари доктори, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Очилдиев Файзулла Бобокулович
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Саидбобоев Зокиржон Абдукаримович
тарих фанлари номзоди, профессор
Ўзбекистон Миллий университети
Азизов Илдар Рафаэлович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Сиддиқов Равшан Бердимуратович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Тухтабеков Козимбек Азимбекович
тарих фанлари номзоди, доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Бабабеков Акбар Давурбаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Баҳранов Шерзод Таштурсунович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Жамоат ҳафсизлиги университети
Алиязарова Дилдора Валишеровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Холиқулова Шахноза Боймуҳамматовна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Навоий Давлат педагогика институти
Нормуродов Дилмурод Раҳматуллаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Абдулаева Нигора Санжаровна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Давлат Жаҳон тиллари университети
Тоғаев Жасур Эркинович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Усаров Умид Абдумавлянович
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент
Ўзбекистон Миллий университети
Эгамбердиева Гузаль Акрамжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети
Эшқувватов Бобир Валикул ўғли
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Ўзбекистон Миллий университети

Контакт редакции журнала
Город Ташкент, улица Мирзо Голиба,
Исторический факультет
Национального Университета
Узбекистана имени Мирзо Улугбека
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Тел: +998900382203

Contact Editors of journal
Tashkent city, street of Mirzo Golib,
Faculty of history of the National
university of Uzbekistan named after
Mirzo Ulugbek
Web: <https://hstryres.uz/journal/>
E-mail: I.Shakirov91@mail.ru
Phone: +998900382203

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

1. Abduraimova Manzura Baxodir qizi BUXORO AMIRLIGIDA TOG' - KON SANOATI: IQTISODIY QARAMLIKDAN SIYOSIY QARAMLIK SARI	5
2. Abduraxmonova Kamola Ravshanjon qizi TABOBAT TARIXI VA DAVOLASH USULLARINING O'RGANILISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR	16
3. Бахранов Шерзод Таштурсунович О СТАНОВЛЕНИИ КОКАНДА ЦЕНТРОМ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ ТУРКЕСТАНСКОГО ГЕНЕРАЛ- ГУБЕРНАТОРСТВА (КОНЕЦ XIX - НАЧАЛО XX В.В.)	29
4. Дарменов Рустем Турарбекович О КУЛЬТЕ ЖЕНСКОГО БОЖЕСТВА У РАННИХ КОЧЕВНИКОВ ПРИАРАЛЬЯ	47
5. Доспанов Октябрь Турганбаевич., Сафаев Мансур Махмудович НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ К ИЗУЧЕНИЮ КАРАКАЛПАКСКОГО КОВРОВОГО ИСКУССТВА	62
6. Ибрагимов Рахмон Зиёдуллаевич ШИМОЛИЙ ДАШТ ХУДУДИ ПАЛЕОМЕТАЛЛ ДАВРИ ЧОРВАДОР АҲОЛИСИНИНГ ЎРТА ОСИЁГА МИГРАЦЯСИ ТАРИХИДАН	73
7. Каримова Далифрўз Обиджоновна ЎЗБЕК АРХЕОЛОГ ОЛИМИ АҲМАДАЛИ АСҚАРОВИЖОДИДА БРОНЗА ДАВРИ ЎТРОҚ ДЕҲҚОНЧИЛИК МАДАНИЯТИНИНГ ЎРНИ	86
8. Курязова Лайло Рахмоновна ЎЗБЕКИСТОНДА ОДАМ САВДОСИНИ ОЛДИНИ ОЛИШ БОРАСИДАГИ ҲУЖЖАТЛАРНИНГ РАТИФИКАЦИЯ ҚИЛИНИШИ ТАРИХИДАН	96
9. Mamatqulov Bekzod Sherozovich O'ZBEKISTONDA 1925-1940 YILLARDA SANOAT ISHCHILARI TARKIBINI SHAKLLANTIRISH VA KADRLAR TAYYORLASH JARAYONIDAGI MUAMMOLAR (JANUBIY VILOYATLAR MISOLIDA)	111
10. Мусаева Сахиба Халил ТРАДИЦИИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И РОЛЬ ЭТНИЧЕКИХ МЕНЬШИНСТВ В СОХРАНЕНИИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА	120
11. Саидова Шахноза Шахназаровна ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ УЗБЕКИСТАНА В ОБЛАСТИ ЭКОПОЛИТИКИ	130
12. Sirojov Bahodir Nishon ugli THE ESSENCE SHAYBANI KHAN'S MONETARY REFORMS AND THEIR IMPACT ON SOCIO-ECONOMIC LIFE	146

Abduraxmonova K. R.

«Arxeologiya va etnologiya» kafedra o'qituvchisi
O'zbekiston Milliy universitet
abduraxmonova_k@nuu.uz

TABOBAT TARIXI VA DAVOLASH USULLARINING O'RGANILISHIGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada tabobat tarixining davriy bosqichlari, xorijiy tadqiqotlar, diniy-mistik va ilmiy materialistik nazariya tahlil qilingan. Shuningdek, xalq madaniyatining o'ziga xos tarkibiy qismi hisoblangan davolash an'analari moddiy va yozma manbalar, etnografik dala tadqiqotlarda keltirilgan ma'lumotlarga tayangan holda tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: tabobat, tabib, davolash, empirik bilimlar, etimologiya, mistik nazariya, epidemiya.

KIRISH

Ilm-fan taraqqiy etgan hozirgi davrimizda tibbiyot rivoji ham tezlashib ketdi. Uzoq tarixga ega tabobat ilmi avloddan-avlodga o'tib, sayqallanib, jamiyat hayotida o'z o'rniga ega bo'lib, bizgacha yetib keldi. "Tabobat" aholi kundalik hayotida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, jamiyatning barcha toifalariga tibbiy yordam ko'rsatishdan iborat. Tabobat so'zining asosi arabcha "*tabba*" so'zi bo'lib, u "*davolash*", "*salomatlikni asrash*" va "*dori-darmon bilan bog'liq amaliyot*" ma'nolarini bildirib, tabobat shaklida qo'llaniladi [1. B. 14.]. Aynan shu o'zakdan tibbun-tib "*davo*", tibbatun-tabobat "*davolash*" so'zlari kelib chiqqan. Tabobat bashariyat madaniyatining muhim bo'lagi jamiyat rivoji bilan yonma-yon taraqqiy etadi [2. B. 76.] hamda jamiyatning sog'liqni saqlashga oid tajribalari asosida bilim, malaka va ko'nikmaning hosil bo'lishida ishtirok etadi [3. B. 5.]. Insonlar o'zini, tabiatni, hayvonot olamini, o'simliklar dunyosini tadqiq qilishi natijasida empirik bilimlar shakllandi, keyinchalik esa mana shu bilimlar jamiyat qo'lida to'plana boshladi.

TADQIQOTNING ASOSIY NATIJALARI

Tabobatning vujudga kelishida kishilarning ehtiyojlari, kundalik mashg'ulotlari natijasida erishgan bilimlari muhim hisoblanadi. Tibbiyot otasi Gippokrat tibbiyot va salomatlik psixologiyasini nazariy jihatdan yoritgan va kasallik etiologiyasi (kasallik sababi), uni diagnostikasi (aniqlash) masalalarini, davolash tizimini ishlab

chiqqan bo'lsa, Ibn Sino nazariy va amaliyni uyg'un holatda olib borgan buyuk alloma va tabib [4] hisoblanadi.

Tabobat tarixi tarixiy jihatdan quyidagi davrlarga bo'linadi: ibtidoiy davr tibbiyot tarixi (miloddan avvalgi II ming yillikdan IV asrlar); qadimgi davr tibbiyot tarixi (eramizdan avvalgi IV-V asrlar); o'rta asrlardagi tibbiyot tarixi (miloddan avvalgi V- XV asrlar); yangi davr tibbiyot tarixi (milodiy XVI-XIX asrlar); hozirgi davr tibbiyot tarixi (XX-XXI asr) [5. B. 315.].

Tabobat tarixiga oid asarlar o'rta asrlarda Sharq mamlakatlarda Abu Xusan al-Bayxaqiy, Ibn al-Kiftiy, Ibn Abi Usaybia, Abu Bakr Ibn al-Xalikon, Abu Ali ibn Sino, Sharafuddin Iloqiy, Ismoil Jurjoni kabi olim va tabiblar tomonidan yaratilgan. Tabobat tarixiga oid manbalarga ko'ra, Qadimgi Misr tabobatining davolash tarixi 1) tarixchilar (Manefon, Gerodot), antik davr yozuvchilar asarlari (Diodorus, Polibiyus, Strabon, Plutarx); 2) arxeologik tadqiqotlar; 3) Misr mumiyolarini o'rganish (kompyuter tomografiyasi usulidan foydalangan holda); 4) yozuvlar, tasvirlar (qabrlar, piramidalar, sarkofaglar); 5) papirus varoqlarining matnlari bosqichlariga bo'linadi. Qadimgi Xitoy tabobati tarixi bo'lsa eng qadimgi tibbiy matnlar, "Xuan-diney-Szin" ("sariq imperatorning tabobat haqidagi risolasi") yoki "Nep Szin" (miloddan avvalgi V-I asrlar)da ifodalangan.

Xorijiy tadqiqotchi olimlardan M.A. Barg [6. B. 52.], P.M. Bitsilli, M. Blok, C. Bolingbrok, B.A. Gubman [7. B. 132.], A.Y. Gurevich, I.G. Droyzen, I. D. Kovalchenko [8. B. 42.], A. Dj. Toynbi, L. Fevr, E. Frimen [9. B. 65.], A.D. Ksenopol, K. Yaspers va boshqalarning [10] asarlarida Tabobat tarixi fan sifatida rivojlanishi shartli ravishda uchta davrga ajratilgan [11. B. 13.]. Birinchi davr tabobatga oid ma'lumotlarni yig'ish hamda to'plash bo'lib, bu eng davomli davr hisoblanadi. Mazkur jarayon Gippokrat davridan boshlanib hozirgi vaqtgacha yakunlanmagan. Asosiy maqsad shifokorlik bo'yicha ma'lumotlarni to'plash va barcha iqtisodiy yo'nalishlarda keng ma'noda tibbiy yordamni ko'rsatish bilan bog'liq edi. Ikkinchi davr to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish bo'lsa, uchinchi davr tabobat ilmini amalda qo'llanilishidir. Shuningdek, antropolog E. Frimen asariga tayangan holda biz tabobat tizimini tarixiy voqea va hodisalarga baho berish va ularni tahlil qilish natijasida o'rganish mumkin. Sog'liqni saqlash tizimi tarixini tadqiq etishda matematika va miqdoriy usullardan foydalanib o'rganish, ya'ni sohaga ajratilgan mablag', davolash o'rinlari va tibbiy kadrlar sonining turli hududlarga nisbatan ko'p yoki kamligini aniqlash I.D. Kovalchenkoning ilmiy asarlarida keng tahlil qilingan. Fransuz tadqiqotchisi Melaniya Lepinskining "Ayol tibbiyot hodimlari tarixi" mavzusidagi dissertatsiyasida butun dunyodagi tabobatda ayollarning o'rnini ko'rsatib bergan. Amerikalik antropolog Klayton J. Roberts tibbiy amaliyotda sog'liqni saqlash, davolash texnologiyalari va nizolarni hal

qilishning madaniy jihatlarini o'rgangan. Artur Kleynman kasallik, davolash va psixoterapiyaning madaniy jihatlarini bo'yicha tadqiqotlar olib borgan.

Tabobatning paydo bo'lishi xususida etnolog, folklor, tarixchi olimlarning ilmiy izlanishlar, tadqiqotlari asosida ikki guruhga ajratishimiz mumkin. Birinchisi: diniy-mistik nazariya; Ikkinchisi: ilmiy materialistik nazariya. *Diniy-mistik nazariya* tarafdorlari tabobatning paydo bo'lishini ilk ibtidoiy dinlarning vujudga kelishi bilan bog'laydilar. Diniy-mistik qarash vakillari tabobat ibodatxonada paydo bo'lganligi tufayli tabiblik bilan faqat koinlar shug'ullangan, degan g'oyani ilgari suradi [12. B. 25.]. Shomonlar, koinlar va ibodatxona hodimlari aholi salomatligini saqlash, kasallikni oldini olish bilan mashg'ul bo'lgan deb ta'kidlaydilar [13. B. 22.]. Ibodatxona koinlari diniy marosimlarni bajarish bilan bir qatorda, kasalliklarni ham davolashgan. Mazkur qarash empirik tabobat va tibbiyot sohalarida mistik tabobat belgilari saqlanib qolgan [14. B. 40.] degan qarashni yuzaga keltirgan. Tabobat hududdagi diniy qarashlar bilan aralash holatda vujudga kelgan. Misol uchun, Hind, Tibet tabobati buddaviylik diniga, Xitoy tabobati esa Dao va konfutsiy falsafiy qarashlariga tayanadi [15. B. 226.]. Ibtidoiy madaniyat tadqiqotchilari hisoblanmish L. Morgan, E. Taylor, R. Soletski tadqiqotlarida xalq tabobatining shakllanishini Yer yuzida insoniyatning paydo bo'lishiga borib taqalishiga urg'u beriladi. Ilmiy materialistik nazariya tarafdorlari tabobat insonlarning amaliy faoliyati va hayotiy zarurati natijasida paydo bo'lganini izohlaydi. Tibbiyot qachon paydo bo'lganini aniqlash, isbotlash qiyin vazifa hisoblansada, diniy-mistik nazariya tarafdorlari tibbiyotni paydo bo'lishiga urg'u berishadi. Fan doktori Jumanazarov Xurshid Sirojiddinovichning tadqiqotlarida tabobatga ta'sir qiluvchi omillar, tarkibiy tuzilish va ish uslubidagi farqli tomonlaridan kelib chiqib, tabobat an'alarini ikki guruhga bo'lganini ko'ramiz. Unga ko'ra tabobat ikkiga: mistik tabobat hamda empirik tabobatga bo'linadi [16. B. 562.]. Mistik tabobatning funksiyasi insonlarning diniy qarashlari asosida shakllangan bo'lsa, empirik tabobat esa atrof-muhitni kuzatish hamda davomiy tabiat bilan munosabatga kirishish natijasida paydo bo'lgan deyish mumkin. Ko'plab afsona va dinlarda odamning vujudga kelishi, salomatligi va u bilan bog'liq azob-uqubatlari, kasallik va o'lim xususida ma'lumotlar keltirilgan. Arxeologik va tarixiy manbalarni o'rganish natijasida odamzod ibtidoiy davrda tabobatdan xabardor bo'lganligini, tabobatda silash, uqalash, sovuq kompres va bug'li hammom foydalanilgani keltiriladi. Ibtidoiy kishilar tabiiy davolash vositalaridan foydalanish bilan bir qatorda, maxsus tayyorlangan tarkibiy qaynatma, surtiladigan, kukun va suyultirilgan dorilardan ham keng foydalangan [17. B. 112.]. Tarix fanlari doktori (DSc) G.E. Muminovning [18. B. 5.] tadqiqotlarida kasallikni davolash diagnostika texnologiyalari, davolashda yangi texnologiyalarni tatbiq etish, ichki kasalliklar patologiyasi, reproduktiv salomatlik,

yangi vaksina tatbig'i, umr ko'rish yoshini uzaytirish, texnologiyalaridan unumli foydalanish tizimini shakllantirish, sanitariya masalalari xususida fikr-mulohazalarni ko'rishimiz mumkin.

Tibbiyot tizimida kechgan jarayonlarni ijtimoiy yondashuv tamoyillariga amal qilgan holda bayon etishda ijtimoiy tabaqalar manfaati masalasiga ham e'tibor qaratish lozim.

Ibtidoiy jamiyat davrida eng qadimgi odamlar asosan ko'chmanchi, yarim ko'chmanchi turmush tarzida yashagan. Asosiy mashg'uloti termachilik, ovchilik, baliq ovlash tashkil qilgan. Bir-birlariga g'amxo'rlik qilish, g'orlarda yashab olovni kashf qilish, gigiyena qoidalariga rioya qilish boshlangan. Evolyutsiya jarayoni davomida odamlarda ijtimoiy belgilar–mehnat faoliyati, fikrlash, til, ijtimoiy munosabatlar paydo bo'ldi. Turli xil qurollarning paydo bo'lishi natijasida jarohatlar soni ko'paydi, o'lim ko'rsatkichi oshib bordi. Agar g'or devorlaridagi sur'atlarga e'tibor berilsa, unda ovchilik va turli xil harbiy janglar odamlarga jarohatlar yetkazgani ko'rinib turibdi. Mazkur manbalardan birinchi tibbiy yordamning ibtidoiy usullarini bilish mumkin. Sivilizatsiya va davlat shakllanishidan avval (matriarxat davrida) ayollar uyning qo'riqchilari hisoblanib birinchi tibbiy yordam ko'rsatish, o'simliklarni yig'ish, o'simliklarning zaharli va dorivor xususiyatlarini o'rganan. Qaysi o'simliklarni dorivor sifatida foydalanish mumkinligi, qaysi biri zaharli ekanligi haqidagi bilimlar avloddan-avlodga o'tib bordi. Tibbiyotning kelib chiqishi jarayonini o'rganish shuni ko'rsatdiki, “birinchi tabib” avvalo organizmning o'zi bo'lib, organizmning o'zi birinchi bo'lib kasallikga qarshi kurashadi. Agar organizmga tashqaridan biror o'tkir buyum bilan kesib olsa, uning atrofida qon tanachalari to'planib, tig'dan o'tgan mikroblarni yo'q qila boshlaydi. Buning natijasida organizm bu mikroblardan xalos bo'ladi. Organizmning kasalliklarga qarshi kurashining bu xususiyati haqida Abu Ali ibn Sino “Inson tanasi hamma vaqt kasallikdan forig' bo'lishga intiladi”, deb yozgan edi. Gippokrat esa “Tabiat davolaydi, tabib unga yordam beradi” — degan edi. Gippokrat “tabiat” deganda organizmning o'z tabiatini, uning kasalliklarga qarshi kurashish xususiyatini ko'zda tutgan edi. Natijada har xil muolaja usullarini izlab topish va ularni qo'llash zaruriyati kelib chiqqan.

Avestoning “Vendidat” qismida shunday ma'lumotlar keltiriladi: “birinchi bo'lib Trita ismli zot tabiblik bilan shug'ullangan va u odamlarni kasallik va o'limdan saqlagan. Tritaga Axuramazda kasallarni davolash uchun samodan 10 ming turdagi dori yuborgan. Trita shuningdek, Xaoma deb ataluvchi mast qiluvchi ichimlikni kashf etgan, Xaoma esa hayot va salomatlik manbai deb atalgan. Kitobda Trayeton ismli tabib haqida ham ma'lumot keltirilgan va islomgacha uni tabiblik “ilohi” deb atagan”.

Mesopotamiyani davolash tarixi arxeologik tadqiqotlar, gil lavhalar, tosh, metalga mixxat yozuvi bilan yozilgan matnlar, shifokorlarning muhrlari, qonunlar to'plamlari, farmakopeya, mifologiya, Gerodot, Strabon, Flavius va boshqalarning asarlarida keltirilgan ma'lumotlari bilan tasdiqlangan. Mesopotamiyadagi tibbiy bilimlar og'zaki ravishda yetkazilgan, keyinchalik mixxat yozuvlarida shifokorlar uchun qo'llanma sifatida qayd etilgan. Sog'liqni saqlash insonni himoya qilgan xudolar yoki ruhlarning homiyligi natijasi deb hisoblangan. Shumner tabiblari tug'ilish ma'budasi Nintu va vabo, urush xudosi Erraga sig'inishgan. Epidemiyalar haqidagi eng qadimgi adabiy dalillar Shumner-Akkad mifologiyasida keltirilgan. Ashurbanapal qo'lyozmalar omborida 40 ta plakatdan iborat sehlr va marosimlar to'plami topilgan. Insoniyat tarixidagi eng qadimgi farmakopeya (1889) Shumner Nippur (Bag'dod yaqinida) arxeologik qazishmalari natijasida topilgan. 15 ta retsept mavjud bo'lgan Shumner tabibining mixxat yozuvidagi matn Shumner tilida miloddan avvalgi III ming yillikning oxirida yozilgan. Shumner shifokorlari o'simlik (archa, qarag'ay, olxo'ri, nok, anjir) va mineral kelib chiqishi (neft, tabiiy asfalt qatroni), hayvonot dunyosi mahsulotlari (sut, toshbaqa qobig'i, jun)dan foydalanganlar. Kasallik fasllar, iqlim, qolib ketgan oziq-ovqat, ichishga yaroqsiz suv kabi nisbatlarning buzilishi natijasida yuzaga keladi.

Qadimgi Hindiston shifokorlarining inson tanasining tuzilishi haqidagi bilimlari qadimgi dunyoda eng to'liq deb hisoblanadi va anatomiya va jarrohlikning shakllanishida muhim bosqichga aylandi. "Ayurveda"da qadimgi hind tabiblar quyidagilarni ajratib ko'rsatishgan: 300 suyak, 107 bo'g'im, 500 mushak, 40 asosiy tomir, 24 asab, 9 sezgi organlari. Tabobat to'g'risidagi ma'lumotlar "Rig-Veda" va "Atxarvaveda"da ham saqlanib qolgan. "Rig-Veda"da: moxov, qon ketish, sehrli shifo marosimlari haqida qiziqarli matnlar keltirilgan. "Ayur-Veda"da tabib Sushruta 700 xil dorivor giyohlarni tasvirlagani bayon qilingan. Hindiston har doim shifobaxsh o'tlar, tutatqilar bilan mashhur bo'lgan, qimmatbaho dorivor o'simliklar Himolaydan olib kelingan. Mushk, sandal daraxti, aloye import mahsulotga aylandi. Kasalliklarning oldini olish Hindistonni davolashning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Anor po'stlog'ining gijjalarga qarshi, kanakunjut moyining surgiga, dengiz piyozining yurakka foydali ekanligini bundan 1500 yil avval ham hindlar bilishgan. Bu mahsulotlar bugungi kunda ham kasallikni davolashda qo'llanilmoqda. Tibet tibbiyotida "Jud-Shi", "Shifobaxsh dori-darmonlarning mohiyati" kitobi manba bo'lib xizmat qiladi.

Qadimgi Hindiston tibbiyoti diniy hamda falsafiy ta'limotlar bilan chambarchas bog'liq. Ular orasida yoga alohida o'rinni egallab keladi. Yoga diniy falsafa, axloqiy ta'limot va mashqlar tizimini o'zida birlashtirib, tananing tozaligi va turmush tarziga katta e'tibor beradi. Yoga ta'limoti ikki darajadan iborat: xatxa

yoga (jismoniy yoga) va Radja yoga (ruhni egallash). O‘zbekistonda ayollar orasida ham yoga mashqlari fitnessga nisbatan keng ommalashmoqda.

Arxeologik va tarixiy manbalarni o‘rganish natijasida odamzod ibtidoiy davrda tabobatdan xabardor bo‘lganligini ko‘ramiz. Misol uchun, tabobatda silash, uqalash, sovuq kompres va bug‘li hammom foydalanilgan. Sharq tabobati asosi “Tib qonunlari”da 900ga yaqin dori moddalarini keltiradi, ulardan 612 tasi o‘simliklardir. Ibn Sino 400 yil avval zaxm kasalligini simob bilan davolagan bo‘lsa, Abu Rayhon Beruniy “Saydana” asarida dori turlari, minerallar va ulardan olinadigan vitaminlar haqida yozib qoldirgan. Hatto Beruniy bobomiz dastlab oddiy dorilarni bemorga berish kerakligini, ulardan foyda bo‘lmasa murakkab dorilarni berish kerakligini takidlaydi. Najibiddin Samarqandiy tabib tabobatga oid 8 ta ilmiy asar yozib qoldirgan, “Murakkab dorilarni tayyorlash usullari” kitobida tolqon dori, qayt qildiradigan dori, surgı dori haqida ma’lumotlar keltiriladi.

XVI asr G‘arb olimi Paratsels kimyoviy moddalarni kashf qilib, tabiatda hamma kasalliklarning da’vosi bor bo‘lib, kasallik shakliga o‘xshash meva yoki o‘simliklarni davolashda qo‘llagan. Hozirgi kunda tabiblar universal darajada barcha kasalliklarni davolamoqda. Ularning ichida soxta tabiblar ham uchrab turishi, eng achinarli holat ijtimoiy qatlam ularga ixlos qilishi va ishonishidir. Lekin kasallik dorivor giyohlar, duo bilan davolab bo‘lmaydigan og‘ir turdagi (onkologik, SPID kabilar) kasalliklar vaqtida shifokorga uchramasdan qo‘shirnoq ichidagi “tabib”larda davolanish oqibatida o‘lim holatlari kuzatilmoqda.

Turli xalqlar tabobati an’alarida tashxis qo‘yishda umumiy ko‘rinishlar uchrasada, ayrim jabhalarda kasallikni aniqlashning o‘ziga xos usullari ham mavjud. Bunda o‘sha hududning geografik joylashuvi, iqlimi, aholining mashg‘ulot turi kabi omillar muhim ahamiyat kasb etadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga qaraganda, Xitoyda 1949-yildan 2009-yilgacha bo‘lgan davr mobaynida aholining umr ko‘rish darajasi 2 barobardan ko‘pga uzayib, o‘rtacha yashash davomiyligi 35 yoshdan 73 yoshga yetgan [19]. Tabiiy savol yuzaga keladi: buning siri nimada? Gap shundaki, o‘tgan asrning 50-yillarida Xitoyda bemorni davolash borasida tabiblar tajribasi va yutuqlariga bo‘lgan qiziqish sabab xalq tabobati davolash usuli sifatida qayta tiklandi. Aytishlaricha, miloddan avvalgi 259—210 yillarda Xitoyda hukmronlik qilgan imperator Sin Shixuan tibbiyotga oid kitoblarni asrab-avaylagan ekan. Ana shu manba qadimiy tabobatni nafaqat qayta tiklash, balki uning yutuqlarini zamonaviy tibbiyotda qo‘llash va ularni o‘zaro uyg‘unlashtirish imkonini beradi. Gerodotning ta’kidlashicha, misrliklar barcha kasalliklar oziq-ovqatdan kelib chiqqanligiga ishonishgan. Shuning uchun, har oy ketma-ket 3 kun davomida ular qusish orqali oshqozonni tozalashgan. Professor Sorokin, an’anaviy Xitoy tibbiyoti haqida gapirganda, Chjen-Szyu (terapiya)ning o‘ziga xos xususiyati tananing ma’lum

nuqtalarida ineksiya, kesish yoki jarohatlar ba'zi kasalliklarning davolanishiga olib kelgan. Xitoy tabiblari tashxis qo'yishda bemordan so'raydigan savollarini 10 guruhga bo'lgan, bunda inson tanasini kuzatish va a'zolardan tarqalayotgan hid ham o'rganilgan, kasallikning yuqumliligiga ham alohida e'tibor qaratilgan [20. B. 24.]. Tibet xalq tabobatida tashxis qo'yishning 40 ta usuli tilga olingan bo'lsa, boshqa sharq xalqlarida inson chiqindilari hamda tomir urishiga [21. B. 36.] alohida ahamiyat berilishi keltirilgan.

Farg'ona shahrida Xitoy tabobati bilimlari zamonaviy tibbiyot bilan birgalikda qo'llanilmoqda. Misol uchun, yuqori labning markaziy chuqurchasini siqish bemorni hushidan ketish holatidan olib tashlashga imkon berdi va qo'lning orqa qismidan 1 va 2 barmoqlarning tagiga igna kiritish uyqusizlikni davolaydi. Xitoy tibbiyoti asoschilaridan Shen Nung bundan 3 ming yil avval o'z asarlarida o'simliklarning sinonim nomlarini, dori-darmonlarning ta'sirini ketiradi. Xitoy xalq tabobatidan bugungi kunda jenshen, limon o'ti, choy, rovon kabi mashhur o'simliklar jahon amaliyotiga kirdi.

Miloddan avvalgi II ming yillikning o'rtalariga kelib Mesopotamiyada davolanishning ikkita asosiy yo'nalishi shakllandi: asutu (shifokorlar san'ati) va ashiputu (sehrgarlar san'ati). Ashipu (sehrgar) kasalliklarning paydo bo'lishini g'ayritabiiy kuchlar (Xudo, jin yoki arvohnning qo'li, yovuz sehrlar) bilan bog'lagan. U kasalliklar xudolar yoki jinlar ishtirokisiz ham paydo bo'lishi mumkinligini tan oldi (misol uchun isitma). Tibbiyot fanlari doktori, professor Sorokin o'z ishida ta'kidlaganidek: "davolash marosimi jarayonida ashipu loydan yoki mumdan haykalchalar yasab, bemorni yoki uning arvoqlarini qo'rqitish yoki yo'q qilish uchun ularni "ta'qib qilgan". Ashipu marosimlarida bemor atrofida chizgan sehrli doiralar muhim o'rin tutgan. Tibetda yaqin vaqtlargacha ayolga tashxis qo'yishda faqat bemor badanining ochiq joyini va yurishini, o'zini tutishini, tashqi holatini kuzatishga ruxsat berilar edi [22. B. 41.]. Shummer huquqiy matnlarga ko'ra, ayollar tug'ruq bilan shug'ullangan, tug'ruq paytida vafot etgan ayolning tirik bolani qutqarish uchun faqat qorinni kesishga ruxsat berilgan. Bu jarayon (kesarevo) zamonaviy tibbiyotda ham bugungi kunda keng qo'llanilmoqda.

Tabobatni biz tashxis qo'yish, dori tayyorlash hamda kasallikni davolash kabi yirik uch guruhga ajratishimiz mumkin. Tabib kasallikning kelib chiqishini to'g'ri aniqlashi, aniq tashxis qo'yishi bemorni davolashda muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalo "tashxis" atamasiga to'xtaladigan bo'lsak, kasallik xarakteri va bemorning ahvoli haqida qisqacha xulosa, kasallikning nomi tushuniladi [23. B. 75.]. Bunda hissiy sezgilar ilmiy dunyoqarash bilan hamohang ravishda faol ishtirok etadi. Tajribali hakimlarning fikriga ko'ra tashxis qo'yishda har bir tabib kuzatish, taqqoslash, tahlil qilish kabi usullar ham qo'llashi kerak [24. B. 44-47.], buning uchun esa yetarli bilim va malaka talab qilinadi. Shu sababli, ayrim hakimlar

tabiblarning tashxis qo'yish mahoratiga qarab ham uning bilim darajasini, saviyasini aniqlash mumkin degan fikrni ilgari suradilar.

Manbalarda qadimgi davrdan to hozirgi kunga qadar xalq tabobatida tabiblar alohida o'ringa ega bo'lib, xalq tabobatini taraqqiy etishida ma'lum etnik birliklarning xalq sifatida shakllanishi muhim ahamiyat kasb etib kelmoqda. Tabobat ilmi ayrim urug' yoki jamoa mulki hisoblangan bo'lsa, endi ma'lum xalqning sog'liqni saqlashga doir an'analari sifatida qaraladi. Insonlar bemor bo'ladimi yo'qmi albatta o'z xalqining tabobatiga, tabibga murojaat qiladi. Aynan shu jihatlarni tadqiq qilish maqsadida Farg'ona shahri, 20-35 yosh kategoriyasidagi ayol respondentlardan olingan so'rovnoma natijalariga ko'ra, "*Tabibga murojaat qilganmisiz?*" savolimizga respondentlarimizning 43%i ha javobini, 31%i yo'q javobini, 24%i ishonmiman javobini, 2%i bir necha marta murojaat qilganman javobini berdi. Bundan ko'rinib turibdiki, hozirgi kunda ham xalq tabobati an'anaviy davolanish maqsadida murojaat qilib kelmoqda. Tabobatni biz tashxis qo'yish, dori tayyorlash hamda kasallikni davolash kabi yirik uch guruhga ajratishimiz mumkin. Tabib kasallikning kelib chiqishini to'g'ri aniqlashi, aniq tashxis qo'yishi bemorni davolashda muhim ahamiyat kasb etadi. "Tashxis" bu kasallik xarakteri va bemorning ahvoli haqida qisqacha xulosa, kasallikning nomi tushuniladi. Bu jarayonda hissiy sezgilar ilmiy dunyoqarash bilan hamohang tarzda faol ishtirok etadi. Farg'ona viloyati Toshloq tumanida uzoq yillardan buyon an'anaviy davolash usullaridan foydalanib, ko'plab bemorlarni davolab kelayotgan Shaxnoza tabibning aytishicha, "Insonning ichki a'zolari bilan bog'liq xastaliklarga tashxis qo'yishda hamda bolalar va ayollar kasalliklarini aniqlashda albatta bemor bilan maslahatlashish maqsadga muvofiqdir. Ayollar va bolalarning tashqi ko'rinishi, terisi rangi hamda xatti-harakatida hayajon sababli aldamchi holatlar uchrashi mumkin. Bunda tabib bemorning ruhiy holatini to'la tushunishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Barcha omillar tabib uchun kasallik tashxisini aniqlashtirishda yoki bemor haqida umumiy xulosa chiqarishda muhim rol o'ynaydi" [25.]. 25-31 yosh kategoriyasidagi, asosan, ayollar (30 nafar uy bekasi, o'qituvchi, hamshira)ga "*Kasal bo'lganingizda birinchi kimga murojaat qilasiz?*" degan savolimizga 53% oilaviy poliklinikalarga, 35% xususiy poliklinikalarga, 10% uy sharoitida davolanaman, 2% tabiblarga murojaat qilishini belgilagan. So'rovnomaga ko'ra onalar kasallik alomatlarini kuzatishi bilan yashab turgan hududdagi oilaviy poliklinikalarga murojaat qilishi sababi bepul tibbiy xizmat, bu oila iqtisodiga foyda, yoki oilaviy poliklinikalarda oilaviy shifokorining biriktirilganligini aytib o'tishdi. Kasallikka tashxis qo'ya olmagan taqdirda xususiy kasalxonalar yoki ko'p tarmoqli kasalxonalarga yo'llanma beriladi. Tabibga murojaat qilaman javobi deyarli berilmadi. Sababi so'raganimizda hozirgi kunda soxta tabiblarning ko'payib ketganligi, aholi o'rtasida ishonch kamayganligi,

ijtimoiy tarmoqlar, tabib davolay olmay kasalligini kuchaytirib yuborgan tabiblar haqida eshitganlariga ko‘ra ishonchning kamayganlik holatini keltirdilar.

Toshkent shahri aholisining 65%i moshtabiblar sulolasiga murojaat qiladi. Moshtabiblar sulolasi qadimdan mashhur bo‘lib kelgan sulola bo‘lib tarixi uzoq o‘tmishga borib taqaladi. Rivoyatlarga ko‘ra, Amir Temurning dardiga ham aynan shu sulolaning bobokaloni Moshtabib davolagani yozilgan. Moshtabiblar sulolasining ulug‘i singan qo‘l yoki oyoqni taxtakachlab gilmoya surib qo‘yish usulidan foydalangan. “Moshtabib” atamasi haqida xalq o‘rtasida bir necha farazlar bor bo‘lib, birinchisi haj ibodati niyatida yo‘lga chiqqan tabiblar yo‘lda uchragan bemorlarni davolaganlar va ularni “Shoshlik tabib – Shoshtabib” atamasi bilan qo‘llanilgan. Ikkinchisi, “Moshtabib” “Mostabib”, ya’ni singan yoki chiqqan joyni moslab va jipslab qo‘yuvchi degan ma’noda qo‘llaniladi [26.]. Shuningdek, qardosh qozoq xalqlarda 1920-yillarda rus shifokorlar kelguniga qadar mahalliy aholi tibbiyotning davolash usullari va nazariyasidan bexabar edi. Tabiblar: duo, qiroat va muqaddas suv bilan davolovchi mullalar, islomdan oldingi va islom davridagi amaliyotlar bilan davolovchi shomonlar hamda hayvonlar va o‘simliklardan tayyorlanadigan dori vositalari bilan davolaydigan xalq shifokorlari – dorikorlarga bo‘lingan. Masalan, sil xastaligini davolash uchun achitilgan baytal suti – qimizdan foydalanilgan [27.]. Zamonaviy tibbiyotning imkoniyatlari cheklangani hisobga olinsa, bunday yondashuvlarni mutlaqo samarasiz deb bo‘lmaydi. Variolyatsiya (chechakka qarshi emlash) va qimiz sil xastaligini davolashda foydali ekanini ko‘rsatdi [28. B. 11.]. Manbalarda qozoq ayollari rus ayollariga nisbatan tibbiy xizmatlardan kam foydalangan. Natijada, 2 ta muammo yuzaga kelgan: 1) klinik muassasalardan foydalanish imkoniyati yo‘qligi, 2) mahalliy ayollarning kelib chiqishi yevropalik bo‘lgan tibbiyot xodimlariga ishonmasligi. Qishloqlarda xalq tabobati nega saqlanib qolgani to‘g‘risidagi savolga shomonlar bilan mullalar yashirin tarzda xalqqa xizmat ko‘rsatishni davom ettirgani sabab ekanligi javobini oldik. Biroq an’anaviy tibbiyot asta-sekin o‘z mavqeini yo‘qotmoqda.

Agar oziq ovqat, o‘simliklarning shifo xususiyatlarini o‘rganib tanovvul qilinsa, ko‘plab kasalliklarning oldi olingan bo‘lardi [29]. Misol uchun, *Tarvuz* xalq tabobatida o‘t pufagi, buyrak, qovuqdagi mayda tosh va qumlarni organizmdan chiqarib tashlashda, tarvuz urug‘i esa qon ketishida, gijjani tushirishda ishlatiladi. *Turp* yo‘talga, shamollashga davo, balg‘am ko‘chiruvchi, o‘pka kasalliklarida shifo beradi. *Sholg‘om* ko‘krak qafasini, tomoqni yumshatadi, isitma ko‘tarilganda, yurak bezovta bo‘lganda ishlatiladi. *Qovoq* xalq tabobatida quruq yo‘talda, sariq kasalligida, buyrak, gijjalarni tushirishda tavsiya qilinadi. *Shaftoli* ovqatni hazm qiluvchi, ko‘ngil aynishini to‘xtatuvchi, bargining sharbati bod, bosh og‘rig‘i, oshqozon kasalliklarini davolashda qo‘llaniladi. *Shotut*

bargining shirasi tomoq, tish kasalliklarini davolashda ishlatiladi. *Olxo'ri* ishtaxani ochadi, ovqatni hazm qiladi, qonda gemoglobinni oshiradi. *Jiyda* meva damlamasi bolalarning ich ketishida, nafas yo'llari shamollaganda foydalaniladi. *Anjirdan* jigar, taloq, o'pka kasalliklarini davolashda ishlatilgan. "*Tib qonunlari*" kitobida anjir mevasidan yo'tal qoldiruvchi, balg'am ko'chiruvchi dori sifatida ishlatilgan. Farg'ona shahri aholisining 45-60 yosh kategoriya erkaklarining 76%i aynan yuqorida keltirilgan tabiiy mahsulotlardan hozirgacha birinchi tibbiy yordam sifatida qo'llaydi.

2021-2025-yillarda O'zbekistonda xalq tabobatini rivojlantirish konsepsiyasi hamda uning maqsadli ko'rsatkichlarni amalga oshirishga doir "Yo'l xaritasi"ning ishlab chiqilishi hamda amalga joriy etilishi sohadagi ko'plab muammolarni hal qilishga yordam beradi. Misol uchun, qadimda keng foydalanilgan hamda yuqori samarali davolash usullari bo'yicha adabiyotlarning yaratilishi, targ'ibot ishlarining kuchaytirilishi, o'z navbatida, aholi salomatligini joriy etishda qo'l keladi.

XULOSA

Tabobatning o'ziga xos an'analari aholi salomatligini ta'minlash, tibbiy-sanitar yordam ko'rsatish, surunkali kasalliklar profilaktikasi, ularni davolashda sifat, xavfsizlik va samaradorlik borasida amalda ko'p sinovlardan o'tib kelgan. Aholi o'rtasida fitoterapiya, akupunktura, ayurveda, gomeopatiya, yoga, moksoterapiya, naturopatiya, osteopatiya, termal tibbiyot, xiro-amaliyot, sigun kabi tabobatning asosiy yo'nalishlari rivojlanib, amaliyotda keng qo'llashi aholining sog'lom turmush tarzini yanada oshirmoqda. Kimyoviy usulda tayyorlangan dori-darmonlardan ko'ra, shifobaxsh tabiiy giyoh va damlamalar asosida davolashning foydasi yuqori ekanligi butun dunyoda tan olinayotgani barchaga ma'lum. Tadqiqotlar tabobatning tadrijiy rivojlanib bugungi kunda ham o'z o'rniga ega ekanligini ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN MANBA VA ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Жуманазаров Х.С. Ўзбекларнинг халқ табobati билан боғлиқ анъаналари (тарихий–этнологик тадқиқот). Тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган Диссертацияси. Тошкент-2018. Б-14.
2. Эпифанцева А., Эпифанцев А. Народная медицина-культурный слой истории общества// Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. М.2011.-№5.-С.76.
3. Nyiegwen A. Modernity in traditional medicine: Teses and dissertations. – Umea: International school of public health, 2011. – P.5.

4. Жуманазар Бекназаровнинг “Буюк Сино” номли китоби ҳақида - Zamin.uz.
5. Abduraxmonova K.R. Tibbiyot tizimlari taraqqiyotiga oid ayrim mulohazalar./O‘zbekiston etnologiyasi: an‘analar va innovatsiyalar” mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. T.- 2022. –B. 315.
6. Барг М.А. (1987). Эпохи и идеи. Становление историзма. - М. С-52.
7. Губман Б.А. (1991). Смысл истории очерки современных западных концепций. - М.С-132.
8. Ковальченко И. Д. (2003). Методы исторического исследования. - М. С-42.
9. Фримен Э. (1986). Методы изучения истории / Пер. с англ. - М. С-65.
10. Иванов В. В. Методология исторической науки. – М.: Наука, 1985.
11. Рустамова Х.Е., Стожарова Н.К., Нурмаматова Қ.Ч., Абдурашидова Ш. А. Тиббиёт тарихи: Тошкент.- 2014.-В.- 13.
12. Qodirov A.A. O‘rta Osiyoda meditsinaning paydo bo‘lishi. Toshkent-1990. B.25.
13. Соколов И., Степанов В. Народная медицина-наука и традиционное знание.-Спб.: Гидрометеиздат, 2001.-С.22.
14. Харитонов В. От народно-медицинских традиций к интегративной медицине // Научный вестник Ямало-ненецкого автономного округа. Вып. 1. (74).-Салехард, 2012.-С.40.
15. Кызыл-оол М. Народная медицина Тувы: современное состояние и перспективы развития// НИИ медико-социальных проблем и управления Республики Тыва.-Кызыл, 2015.-№1.-С.226.
16. Ruscha-o‘zbekcha lug‘at. T.1.–Toshkent: O‘zbeksovet ensiklopediyasi (O‘zSE), 1983.-B. 562.
17. Muminov O, Bababekov A. Inson evolutsiyasi va old tarix. -T., 2020. - B. 112.
18. Muminova G.E. O‘zbekistonda sovet davrida sog‘liqni saqlash tizimi tarixi (1917-1991 yillar). Tarix fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2018. B.-5.
19. Холмуродов, Б.Зарипов, Халқ табобати: Табиат ва инсон уйғунлашуви. Жамият газетаси.05.05.2020.
20. Hongguang Don, Xiaorui Zhang. An overview of traditional Chinese medicine//Traditional Medicine in Asia.World Health Organization. New Delhi. 2001.24-б.
21. Hakim Syed Khaleefathullah. Unani medicine // Traditional Medicine in Asia. World Health Organization. New Delhi. 2001.36-б.
22. Жураев А. Халқ табобати. Т. Шарқ. 2008.41-б.

23. Тиббий қомусий луғат. Тўрақулов Ё. муҳаррирлиги остида. Т. “Қомуслар бош таҳририяти”. 1994.75-б.
24. “Тамаддун нури” Ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma’rifiy, adabiy-badiiy jurnal 2018-yil, 2-son Хуршид Жуманазаров, ЎзМУ хузуридаги Тарих институти катта илмий ходим изланувчиси 44-47-б.
25. Dala yozuvlari. Farg‘ona shahri. Marg‘ilon shahri. Axborotchi Alisherov Azam. Tabib. 2022-yil.
26. Моштабиблар. «Тошкент» энциклопедияси. 2009 йил. <http://shosh.uz/moshtabiblar/>
27. Qozoqlarning an’anaviy tibbiyoti haqidagi batafsil muhokama xususida ma’lumot olish uchun qarang: Мустафина Р., Представления культи, обряди у казаков. Alma-Ata, 1992.
28. Тлэугабилов М., Кадри здравоохранения Казахской ССР за 25 лет Великого октября. Здравоохранения Казахстана, 1942, №. 11–12.
29. Saidova K., Abdullayeva S., Yakubova D., Gudalov M., Abdurahmonova K., Khudoykulova H., Mukhammadova G., Zokirov K. Assessing the Economic Benefits of Climate Change Mitigation and Adoption Strategies for Aquatic Ecosystem (2024) International Journal of Aquatic Research and Environmental Studies, 4 (S1), pp. 20 – 26. DOI: 10.70102/IJARES/V4S1/4 URL: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85215788183&doi=10.70102%2fIJARES%2fV4S1%2f4&partnerID=40&md5=551dc6b2ab8b098c4072d3cd1596d3ad>

Абдурахмонова К. Р.

Преподаватель кафедры «Археологии и этнологии»
Национальный университет Узбекистана
abduraxmonova_k@nuu.uz

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ ПО ИЗУЧЕНИЮ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ И МЕТОДОВ ЛЕЧЕНИЯ

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются исторические этапы развития медицины, зарубежные исследования, религиозно-мистические и научно-материалистические теории. Также, на основе вещественных и письменных источников, а также материалов полевых этнографических исследований были проанализированы традиции врачевания, являющиеся уникальным компонентом народной культуры.

Ключевые слова: медицина, врач, лечение, эмпирические знания, этимология, мистическая теория, эпидемия.

Abdurakhmonova K. R.

Lecturer at the department of «Archeology and ethnology»

National University of Uzbekistan

abduraxmonova_k@nuu.uz

SOME CONSIDERATIONS ON THE STUDY OF THE HISTORY OF MEDICINE AND TREATMENT METHODS

ABSTRACT

This article analyzes the historical stages of medicine, foreign studies, religious-mystical and scientific materialist theories. Also, healing traditions are analyzed based on material and written sources which are a unique component of folk culture, and information from ethnographic field research is given.

Key words: medicine, physician, treatment, empirical knowledge, etymology, mystical theory, epidemic.